

Архипенко Л.М.

Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця м. Харків, Україна
e-mail: liudm.arkh@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Вивчення мови у взаємозв'язку з культурою народу – носія цієї мови – безперечно є актуальним у сучасній лінгводидактиці. Починаючи вивчати іноземну мову, будь-яка особа, перш за все, намагається опанувати певний мінімум знань для ефективної участі в процесі комунікації. А вже згодом за умови, що інтерес до вивчення мови не слабшає, вона прагне до отримання цінних знань про культуру країни, мову якої вивчає. Не можна не погодитися з С. Тер-Мінасовою, яка називає мову дзеркалом культури, в якому "відбивається не лише реальний світ, що оточує людину, не лише реальні умови його життя, але й громадська самосвідомість народу, його менталітет, національний характер, спосіб життя, традиції, звичаї, мораль, система цінностей, світовідчуття, бачення світу" [2: 14]. Національний світогляд знаходить відображення в мовних категоріях і реалізується на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, морфологічному й синтаксичному.

Синтаксична система української мови включає два типи "полярних" конструкцій – двоскладні, які функціонують також і у багатьох іноземних мовах, та односкладні, які яскраво виражають українську мовну ментальність. Особливі труднощі, на наш погляд, для іноземців, що вивчають українську мову, може викликати засвоєння значень

односкладних синтаксичних конструкцій, присутніх у мові українців. Передусім зазначимо, що зміст структурного типу односкладних конструкцій – акцентована увага мовця на логічному предикаті, що контрастує з інтерпретаційним значенням двоскладних речень, які представляють один і той же понятійний концепт актуалізацією суб'єкта дії. Структура двоскладних і різних типів односкладних конструкцій української мови дозволяє по-різному представити мовця – суб'єкта мови. Порівняємо, наприклад, конструкції: Він читає / Читаю / В аудиторії читають / У темряві не почитаєш / Мені не читається. Усі ці речення по-різному передають семантику невизначеності суб'єкта, і мовець обирає одну з них залежно від своїх комунікативних намірів. Необхідно враховувати, що речення, з одного боку, називає ситуацію (функція позначення), з іншого боку, оцінює цю ситуацію (функція відображення), тобто має можливість не лише передавати референтний, об'єктивний зміст, але й за допомогою формального мовного вираження інтерпретувати його. Інтерпретаційний зміст речення виражається засобами різних мовних рівнів: синтаксичним, морфологічним, лексичним.

Інтерпретаційне граматичне значення речення створюється граматичною формою речення, але актуалізується його синонімічним потенціалом. Маючи реєстр синонімічних засобів, мовець має можливість обрати саме те з них, значення якого найбільше відповідає його комунікативному завданню, оскільки структурно-граматичні особливості речення дозволяють по-різному оцінювати й представляти одну й ту ж позамовну ситуацію. Наприклад, ситуація "суб'єкт і його стан" може репрезентуватися таким чином: Мені сумно – акцентування уваги на стані суб'єкта; Я сумний – акцентування уваги на суб'єктові та його стані в статичності; Я сумую – акцентування уваги на суб'єктові та його стані, представленому як дію. Вибір мовцем певних структур, їх мовна актуалізація – можливість вибору конструкцій з наявного мови

синонімічного ряду пов'язана з авторською інтенцією, під якою розуміємо зв'язок семантичних функцій граматичних форм з намірами мовця, з комунікативними цілями мисленнєвої діяльності.

Носій мови на основі мовної системи формує мовленнєву систему, "змушуючи" семантику мовного знака стати виразником інтернаціональності. Іноземцям більш зрозумілі двоскладні речення української мови, структура яких включає два головні члени – підмет і присудок. Я працюю / Я нудьгую; Студент вчиться / Студент читає; Дівчина малює / Дівчина спить тощо. Подібні конструкції є, наприклад, в англійській мові: I work та ін. У двоскладній структурі англійського речення стан суб'єкта, як і в українському, представлений як усвідомлений і контрольований.

Носій іншої мови – особа з іншим менталітетом – потребує роз'яснення значення такого типу односкладних конструкцій. Семантика односкладних конструкцій по-різному дозволяє представити суб'єкта мови – від більшої визначеності до меншої, а іноді й невизначеності. Відповідно до міри визначеності / невизначеності суб'єкта систему українських односкладних речень можна представити в наступній ієрархічній послідовності:

1 тип. Суб'єкт або сам говорить, або особу можна встановити. Для вираження такого значення використовують означено-особові речення. Працюю. Нудьгую. Йдіть, виконуйте наказ.

2 тип. Суб'єкт, який здійснює дію, не визначений, не зазначений через його невідомість чи навмисне усунення з мови. Для вираження такого значення використовуються неозначено-особові речення. Дія, названа в неозначеноособовому реченні, частіше за все стосується невизначеної кількості осіб (У потягу сплять. У бібліотеці читають.), рідше – однієї особи (Йому з пошти принесли посилку. Суб'єкт дії – кур'єр).

3 тип. Суб'єкт не один – їх багато; дія сприймається узагальнено як властива будь-якій особі. Часто значення таких конструкцій ілюструють фразою "Всі, у тому числі і я". Для вираження такого значення використовуються узагальнено-особові речення: Коли багато турбот, не понудьгуєш. Батьків не вибирають. Основна функція узагальнено-особових конструкцій – образне вираження загальних суджень, сентенцій, що часто втілюються в українських прислів'ях і приказках: Хоч вовком вий! Лежачого не б'ють. Правди не сховаєш.

4 тип. Суб'єкт, як правило, невідомий. Дія або стан сприймаються незалежно від активного діяча. Для вираження такого значення використовуються безособові речення: Мені не працюється; Мені хочеться працювати; Мені нудно; У голові гуде та ін. Безособові речення (*impersonal sentences*) є, наприклад, і в англійській мові, але їх семантика не так широка, як в українській. Безособові речення англійської мови не вживаються, наприклад, для позначення стану людини, а вживаються для позначення природних явищ: *It is rains; It is hot;* для позначення часу: *It is late.* Семантично вони співвідносяться з такими ж типами українських безособових речень, але їх граматична структура двокомпонентна через обов'язкову граматичну двоскладність синтаксичних конструкцій англійської мови. Обов'язкову позицію підмета займає компонент *it*, що є формальним, "порожнім", таким, що не передає зміст. *It is cold* – Холодно. Структура конструкції – безособова форма головного члена речення й представлення суб'єкта в пасивній перспективі реалізує значення "неволютивний стан суб'єкта", тобто стан, який ніби охоплює суб'єкта поза його бажанням [1: 44-47].

Отже, схарактеризовані односкладні конструкції, які по-різному представляють суб'єкт дії або стани, можуть викликають певні труднощі при їх засвоєнні й використанні студентами-іноземцями, що вивчають українську мову як іноземну.

Література:

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. М.: Русские словари, 1997. С. 44-47.
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово, 2000. С. 14.